

Формування свідомого ставлення до професійного саморозвитку педагога НУШ

Зроблено спробу аналізу чинників професійного саморозвитку педагогічних працівників у ході реформування освіти відповідно до Концепції «Нова українська школа». Порушено проблему формування свідомого ставлення до підвищення рівня професіоналізму педагогів у післядипломній освіті. Розглянуто можливі шляхи подолання пасивного ставлення педагогічних працівників до саморозвитку, навички навчатися протягом життя.

Ключові слова: професійний саморозвиток, свідомість, свідоме ставлення, навчання протягом життя, адаптація до змін.

Halyna Lukianchuk. Formation of a Conscious Attitude to the Professional Self-Development of the NUS Teacher.

An attempt to analyze the factors of professional self-development of teachers in the course of education reform in accordance with the New Ukrainian School Concept is made. The problem of forming a conscious attitude to raising the level of teacher professionalism in postgraduate education is raised. Possible ways to overcome the passive attitude of teachers to self-development of lifelong learning skills are considered.

Keywords: professional self-development, consciousness, conscious attitude, lifelong learning, adaptation to change.

Постановка проблеми. Професійний саморозвиток є невід'ємною складовою особистісного розвитку людини, фахівця. Він здійснюється через механізми самопізнання, самоорганізації, самомоніторингу, засобом самоосвіти, самооцінки, саморегуляції та самокорекції. Процес саморозвитку неодмінно є продуктом осмислення індивідом прагнення до самоактуалізації, самовдосконалення, реалізації власного творчого потенціалу. Цьому сприяють дослідництво, аналіз, оцінка стану професіоналізму різних суб'єктів та співвіднесення її з певним ідеалом, еталоном, проєктованим результатом тощо.

Соціально-економічні перетворення, що відбуваються в Україні, процеси глобалізації та інтеграції до цивілізованої світової спільноти, прагнення нашої держави стати рівноправним членом міжнародного співтовариства мотивують наближатися в професіоналізмі до світового рівня та підтримувати стан самовдосконалення впродовж усього життя, особливо професійного життя. Це вимагає ряду суттєвих змін у традиційній освіті щодо змісту, структури, форм, методів, підходів, умов підготовки педагогів-фахівців для потреб суспільства в формуванні особистості, яка була б спроможна до професійного саморозвитку все життя.

Огляд літератури. Проблему професійного саморозвитку різносторонньо висвітлено в працях І. Ковальчук, М. Девдери, Н. Мирончук, М. Очеретяної, С. Топалової, А. Смолюка, Н. Ничкало, С. Топалової, С. Соколовської, В. Фрицюк, Л. Лук'янової, І. Зязюна, В. Андрущенко, В. Мельник. Найпоширеніші концепції професійного саморозвитку дозволяють зорієнтуватися на тому, що окремі автори-дослідники розглядають процес професійного самовозвитку як

внутрішньоособистісний, що пов'язаний зі самоствердженням на рівні самосвідомості (самоактуалізація, самовдосконалення). Інші автори стверджують, що професійний саморозвиток – це процес адаптації людини до змінених умов, і на цій основі відбувається самовдосконалення як реакція на зовнішні чинники, що зумовлюють потребу професійного вдосконалення.

Можна припустити, що перша група дослідників робить акцент на психологічній позитивній внутрішній самозміні, зумовленій усвідомленням особистісної потреби у професійному самозростанні та самовдосконаленні. Друга ж акцентує, що зовнішні чинники є рушійною силою в потребі професійно розвиватися. Зовнішні чинники змушують до професійного самовдосконалення, але не пов'язані з внутрішньою потребою. У зв'язку з цим виникає припущення, що в тому й іншому випадках людина (професіонал, педагог, зокрема) керується різними мотиваційними механізмами, що викликані різним рівнем свідомості, ставлення до потреби в професійному саморозвитку.

Актуальним є питання свідомого ставлення до професійного саморозвитку педагогів в умовах стратегічної реформи освіти відповідно до Концепції «Нова українська школа».

Мета дослідження – з'ясувати причини низького рівня свідомості педагогічних працівників щодо професійного саморозвитку в умовах запровадження інновацій в освіті.

Виклад основного матеріалу. Реформа освіти «Нова українська школа» вперше за час незалежності, опираючись на досвід системи освіти зарубіжних країн,

акцентує увагу на максимальному врахуванні індивідуальних фізичних, психічних та інтелектуальних особливостей кожного учня. Партнерство, компетентнісний, діяльнісний (технологічний), суб'єкт-суб'єктний та особистісно орієнтований підходи – дефініції мало відомі та вживані у традиційній пострадянській педагогіці, які потребують поглибленого вивчення та опанування інноваційними технологіями в освітньому процесі.

На цій основі педагогічні працівники, усвідомлюючи вагомість, обсяг та глибину інноваційних змін, мають здійснити значну трансформацію всередині себе, перш за все, та навчитися створювати, осмислювати й адаптуватися до нового освітнього середовища, змінити характер взаємин між суб'єктами освітнього процесу. Будь-яка реформа потребує від педагогів змін щодо переосмислення власного професіоналізму, формування нових навичок, нового сприйняття та усвідомлення ролі вчителя, характеру взаємодії тощо.

Оскільки професійний саморозвиток є процесом професійної самозміни, слід виокремити дві групи чинників впливу – внутрішні та зовнішні, – що спричиняють ці зміни. Першу ще можна назвати групою об'єктивних, незалежних від індивіда факторів. Друга група – це чинники суб'єктивного характеру: особистісні психологічні особливості самого педагога (індивіда).

Проаналізуємо фактори зовнішнього впливу. На нашу думку, до таких можна віднести чинник соціально-політичного характеру, як середовище домінуючого прояву авторитарного стилю управління – і в державі загалом, і в системі освіти зокрема. Професійний розвиток педагогічного працівника в умовах упровадження інновацій потребує таких особистих рис як рішучість, новаторське мислення, здатність до змін у собі та в середовищі професійної сфери, здатність «виходити із зони комфорту», рутини, одноманітності та сміливість діяти в невідомих раніше умовах і викликах, відповідальність за власні дії.

Недавній досвід традиційної школи, що була наступницею радянської авторитарної традиції в освіті, сформувала та виховала педагога в парадигмі підкорення з рисами невпевненого в собі індивіда, що нездатний бути самодостатньою особистістю. Деякою мірою розвивається синдром навченої безпорадності, який вимагає від людини стороннього управлінського впливу.

Надмірна заорганізованість професійної діяльності педагога зі сторони адміністрації, перевантаження обов'язками в рамках методичної діяльності, підготовки до атестації, участь у різноманітних професійних та інтелектуальних змаганнях, якими останніми роками переважали вчителів, виховали у педагогів ознаки залежності від вимог, що встановлюються та диктуються згори. Проте задана зверху вимога не формує свідомого ставлення до зміни власної професійної діяльності.

До чинників зовнішнього впливу на розвиток свідомого ставлення до професійного самозростання

також відносимо різні форми і види заохочення, стимулювання, переконання, винагород за особливу успішність у професійній діяльності зі сторони не лише керівної підсистеми, але й педколективу, громадських організацій, державних органів тощо. Також важливими факторами зовнішнього впливу на свідоме ставлення до власного професійного саморозвитку є умови праці, організаційна структура, рівень культури закладу освіти, рівень заробітної плати, ставлення до вчителя зі сторони батьків учнів. Такі зовнішні чинники впливу стимулюють розвиток рис свідомої та самодостатньої особистості як самостійності, самоорганізація, самоаналіз, самоконтроль, самокорекція, самооцінювання.

До внутрішніх (внутрішньоособистісних) факторів свідомого ставлення до професійного саморозвитку педагога відносимо потреби, мотиви, світогляд, установки, цілі, якими керується особа. Ці фактори пов'язані з ціннісною сферою, ставленням та сприйняттям важливості професійної діяльності педагога, зі здатністю індивіда усвідомлювати важливість професійних дій, передбачати їх наслідки, нести відповідальність за вчинки. Не менш важливий чинник – рівень вольової сфери особистості педагога, яка є організовуючим та регулятивним чинником саморозвитку.

Важливий внутрішньоособистісний фактор – відповідальність на основі усвідомленого ставлення до передбачуваних наслідків власних професійних змін. Осмислення необхідності професійного розвитку задля подальших позитивних результатів у педагогічній діяльності конкретного вчителя актуалізує потребу в систематичному оновленні та вдосконаленні набутих професійних компетентностей. Усвідомлення професійного саморозвитку з'являється як комплексна реакція особи в певній реальній ситуації на комбінацію внутрішньоособистісних та зовнішніх факторів впливу на потребу саморозвитку в професійній сфері особистості педагога. Свідомість як першооснова свідомого ставлення індивіда до професійного саморозвитку опирається на суб'єктивний досвід і виникає як реакція на осмислення реальності та ціннісне ставлення індивіда на основі моральної відповідальності.

На нашу думку, актуальність професійного саморозвитку педагога є відгуком внутрішньоособистісної структури індивіда на виклики зовнішнього середовища щодо адаптивного сприйняття реальності та вольової вмотивованої здатності реалізуватися в оновленій ситуації. Переконання і свідомість педагога направлені на зміну власного стану володіння професійними знаннями, рівня професійних умінь, навичок, здатностей та цінностей.

Можна стверджувати також, що чинники зовнішнього і внутрішнього впливу на процес саморозвитку педагога перебувають у тісній взаємодії. Особистість, що має достатньо сформовану потребу в постійному оновленні власних професійних компетентностей, з достатньо актуалізованою потребою до навчання протягом життя

для розвитку конкурентоздатності на ринку праці, з розвиненими «м'якими навичками» для успішного просування по власній професійній траєкторії водночас під дією зовнішніх факторів (умов праці, належної оплати, підтримки та мотивації, якісного менеджменту, що базується на основі командної взаємодії тощо) досягатиме професійних вершин у власному професійному самовдосконаленні.

Синергія впливів двох груп чинників, що сприяють професійному саморозвитку створюють сприятливе тло для опанування новими фаховими знаннями, навичками, формування інноваційних поглядів, переконань, задоволення пізнавальних потреб педагога для просування інноваційних ідей у практику. Водночас відсутність зазначених вище чинників позитивного впливу на професійний саморозвиток педагога гальмує просування не лише професіоналізму конкретного індивіда, але й негативно впливає на якісне здійснення реформи освітньої галузі.

З огляду на аналіз чинників внутрішнього та зовнішнього впливу на процес свідомого ставлення до професійного саморозвитку педагога, можна передбачити набір завдань та заходів управлінської діяльності в закладі освіти, суспільному середовищі, соціумі педагога, які б сприяли підвищенню якості професійної діяльності педагогічних працівників. До заходів реалізації таких завдань віднесемо: навчання персоналу зі сторони керівника-лідера, здатного створити таку комфортну атмосферу, де діють на основі командного менеджменту в колективі однодумців, де вчитель почувається підтриманим та захищеним зі сторони керівництва, зрозумілим зі сторони усіх зацікавлених сторін та отримує зворотну позитивну реакцію на свої запити й потреби.

У процесі реалізації реформи «Нова українська школа» є певне прогальмовування інноваційних ідей. Формула НУШ містить дев'ять складових, які створюють певну систему сутності самого інноваційного проекту. Ми проаналізували вагомість кожної складової і прийшли до висновку, що провідною є «вмотивований і кваліфікований вчитель», оскільки впровадження реформи здійснює в безпосередній взаємодії з учнем (здобувачем освіти) сам виконавець (вчитель). Саме від рівня його усвідомлення власної важливості в здійсненні реформи, в запровадженні суттєвих структурних, змістових, методологічних, педагогічних, виховних змін в освітній процес залежить динаміка, якість, характер, глибина змін в освітньому процесі сучасного закладу освіти.

Проте процес саморозвитку педагога долає ряд суперечностей:

- між потребою в нових професійних знаннях, уміннях, які дозволяють учителеві якісно виконувати свої професійні функції, та недостатньою увагою до них менеджерів освітніх установ;

- між потребою у професійному самовдосконаленні, самореалізації своїх професійних знань, умінь і недостатньо ефективними формами та змістом управлінської діяльності керівників закладів освіти;

- між бажанням педагога професійно саморозвиватися й самовдосконалюватися та його готовністю і здатністю до самоорганізації цих процесів.

Важливим компонентом мотивації педагогів до професійного саморозвитку вважаємо зміст навчальних занять. Зокрема, теми освітніх програм спецкурсів «Автономія закладу освіти: дорожня карта», «Моніторинг професійної діяльності як технологія і мотиваційний фактор педагога НУШ», «Менеджмент уроку в технологіях критичного мислення» безпосередньо спрямовані на формування стійкого інтересу педагогів до професійного зростання та спонукають працювати над собою.

Розкриваючи зміст навчальних тем спецкурсів («Нові ролі та професійні компетентності сучасного управлінця у контексті нового професійного стандарту „Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти“»; «Особливості оцінювання та самооцінювання педагогічної діяльності педагогічних працівників»; «Кадрова політика та кадрова автономія як складова управління професійним розвитком педагога»; «Внутрішній моніторинг якості освіти. Моніторинг професійної діяльності як технологія і мотиваційний фактор педагога НУШ»; «Технології організаційного проектування у професійній діяльності менеджера освіти. Самоменеджмент керівника закладу освіти. Умови і ресурси професійного розвитку керівника ЗЗСО»; «Сучасні підходи до навчання в Новій українській школі»; «Управління професійним розвитком педагога: виклики і можливості»; «Реалізація наскрізного освітнього процесу в НУШ на основі цінностей»), застосовуємо активну та інтерактивну моделі навчання на основі діалогу й полілогу, залучаючи педагогів до пошуку відповідей на проблемні питання в різних інформаційних джерелах.

Висновки. Отже, на підставі аналізу теоретичних джерел із проблеми дослідження вважаємо, що професійний саморозвиток педагогів – це динамічний процес, спрямований на самоорганізацію прогресивних змін у внутрішньому світі особи та педагогічної діяльності на шляху досягнення вищих рівнів професіоналізму.

Використані джерела

1. Ковальчук І. Андрагогічні засади професійного розвитку вчителів технологій у післядипломній педагогічній освіті. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2016. № 3. С. 351. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/268532448.pdf>
2. Мирончук Н. М. Професійно-особистісний саморозвиток майбутнього педагога: сутнісні характеристики та шляхи формування. *Нові технології навчання* : наук.-метод. зб. Київ, 2013. Вип. 76. С. 209–214. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/12402/1/10.pdf>
3. Партола В. В. Поняття «ціннісного ставлення» майбутніх педагогів до професійної діяльності. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/4001>
4. Фрицюк В. А. Психолого-педагогічне поняття «Професійний саморозвиток майбутнього педагога». URL: <https://pedagogy.bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2017/04/41.pdf>